

IV. IN MEMORIAM

Anna Weronika Brzezińska

awbrzez@amu.edu.pl

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ANNA DANUTA SZYFER (1931-2018)

Fot. 1. Prof. Anna Szyfer
(fot. Marta Ankiersztejn, za zgodą IMIT)

Anna Danuta Szyfer – językoznawczyni, dialektolożka i etnografka, badaczka tradycyjnej kultury ludowej Warmii i Mazur.

Urodziła się 22 października 1931 roku w Warszawie. Była córką Stefana Szyfera, kierownika księgowości, pracującego w Ministerstwie Przemysłu Rolnego i Spożywczego oraz Wandy z d. Alwast. Rodzina mieszkała w podwarszawskiej miejscowości Gołąbki, w której A. Szyfer uczęszczała do szkoły podstawowej. Tam też ukończyła dwie klasy gimnazjum. Naukę kontynuowała od 1946 roku w gimnazjum i liceum ogólnokształcącym w Warszawie, gdzie w 1948 roku zrobiła tzw. małą maturę. Następnie uczyła się w liceum popołudniowym w Ursusie, maturę zdawała eksternistycznie w kuratorium. W tym czasie pracowała zarobkowo jako sekretarka techniczna w redakcji czasopisma „Zdrowia publicznego”.

W 1950 roku podjęła studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku polonistyka. Po ukończeniu I stopnia rozpoczęła pracę w Pracowni Dialektologicznej Zakładu Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego, a od 1954 w Zakładzie Etnografii Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w charakterze pomocniczego pracownika naukowego. Dla jej dalszego rozwoju zawodowego kluczo- wa okazała się praca w IHKM. Wtedy to przygotowała do druku swoje pierwsze publikacje dotyczące słownictwa pasterskiego Tatr i Podhala oraz słownictwo związane z gadami, zwierzętami i owadami na Mazurach i Warmii. Ta druga publikacja stanowiła efekt współpracy z pracownią dialektologiczną kierowaną przez Prof. Witolda Doroszewskiego. W tym czasie pracowała też z Prof. Witoldem Dynowskim, zajmując się tematyką pograniczy językowych, opracowując materiały z badań terenowych prowadzonych na Kurpiach. Następnie, w ramach nakazu pracy, została skierowana jako nauczycielka języka polskiego do liceum ogólnokształcącego w Ostrowi Mazowieckiej. W latach 1955-1961 pracowała w Muzeum Kultury i Sztuki Ludowej w Warszawie. Chcąc dalej rozwijać się naukowo, w 1956 roku podjęła studia na II stopniu studiów eksternistycznych na kierunku filologia polska, które zwieńczyła obrona pracy magisterskiej pt. *Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala*. Stopień magistra w zakresie filologii polskiej A. Szyfer uzyskała w 12 kwietnia 1960 roku na podstawie uchwały Rady Wydziału Uniwersytetu Warszawskiego.

W latach 1961-1967 kontynuowała współpracę z Pracownią Dialektologii Zakładu Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, zbierając hasła do słownika gwar Warmii i Mazur. Dzięki tym badaniom poznała

„teren” czyli specyfikę tego obszaru, który stał się ważny dla jej dalszych wyborów naukowych i życiowych. W 1967 roku przeprowadziła się do Olsztyna i rozpoczęła pracę w Ośrodku Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, pełniąc w latach 1970-1980 funkcję zastępczyni dyrektora do spraw naukowych. W 1968 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie etnografii na podstawie pracy pt. *Tradycyjna astronomia i meteorologia na Mazurach, Warmii i Kurpiach i jej współczesne przeobrażenia* napisanej pod kierunkiem Prof. Anny Kutrzeby-Pojnarowej. W 1977 uzyskała stopień doktora habilitowanego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza na podstawie pracy *Przemiany społeczno-kulturowe na wsi warmińskiej w latach 1945-1970* (Olsztyn 1971). W 1984 roku, po raz kolejny, zmieniła miejsce zamieszkania, wiążąc się zawodowo na długie lata z Poznaniem. Objęła stanowisko docenta w Instytucie Etnologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W 1987 roku uzyskała tytuł profesorski na podstawie pracy *Spółeczność i kultura małego miasta. Studium na przykładzie Rynu* (Olsztyn 1986). W latach 1984-1998 kierowała Zakładem Etnologii Polski. W 2002 roku przeszła na emeryturę, nie zrywając jednak kontaktów naukowych i towarzyskich z zespołem pracowniczek i pracowników poznańskiej etnologii. Pracowała też na stanowisku profesorskim w Wyższej Szkole Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu.

Jej zainteresowania naukowe obejmowały problematykę pograniczy kulturowych, a w szczególności zagadnienia zderzenia kulturowego, akomodacji i integracji na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Dokumentowała także przemiany kultury ludowej oraz mechanizmy zmiany w kulturze mentalnej. Kontynuowała swoje fascynacje badawcze nad takimi zagadnieniami, jak tradycyjna astronomia i meteorologia ludowa, toponastyka oraz zwyczaje, obrzędy i wierzenia wybranych społeczności regionalnych na Warmii, Kurpiach i Podlasiu. Ostatnie swoje publikacje poświęciła w dużej mierze zagadnieniom z pogranicza etnografii i psychologii środowiskowej, zastanawiając się nad fenomenem konstruowania osobowości kulturowych na pograniczach wielokulturowych, zróżnicowanych pod względem społecznym i wyznaniowym.

Równoległe z działalnością naukową realizowała się jako ceniona przez środowisko studenckie dydaktyczka. Przez wiele lat prowadziła wykład *Etnografia Polski*, podczas którego inspirowała studentów swoją pasją do odkrywania tradycyjnych kultur ludowych, prowadzenia badań terenowych oraz rejestrowania zjawisk w środowiskach lokalnych.

Jak sama pisała o badaniach terenowych „Rozumieć – to dobrze poznać, precyzyjnie zinterpretować i zawsze widzieć problem z pozycji nie tylko badacza, ale i tego, który jest podmiotem naszej rozmowy” (Szyfer 2006: 5). Jej istotnym zainteresowaniem naukowym oraz pasją było czytanie pamiętników chłopskich, do czego zachęcała podczas zajęć z *Teorii kultury ludowej*. Nieustannie uwrażliwiała swoich wychowanków na bogactwo światów lokalnych i podkreślała istotność współpracy z regionalistkami i regionalistami, stojąc na stanowisku, że tylko dzięki badaniom terenowym jest się w stanie poznać „żywą, przekazywaną, przeżywaną i tworzoną kulturę” (Szyfer 2006: 5).

Wypromowała 26 licencjatów, 96 magistrantów oraz 8 doktorantów. Na seminariach magisterskich i doktorskich zawsze chętnie dzieliła się swoim doświadczeniem badawczym, wielokrotnie przytaczając różne (nierazko zabawne) opowieści ze swoich własnych badań. Wielu seminarzystów zapraszała do swojego domu w Poznaniu, udostępniając im własne bogate zbiory z domowej biblioteczki. Często wyjeżdżała do swojej ukochanej wsi warmińskiej Woryty, w której miała dom i której poświęciła jedną ze swoich książek (Szyfer 2000).

Była członkinią Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, Związku Harcerstwa Polskiego, Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, członkinią Rady Naukowej Instytutu im. Oskara Kolberga w Poznaniu, współpracowała także z Polskim Atlasem Etnograficznym i Instytutem Zachodnim w Poznaniu. Za swoją pracę naukową została uhonorowana Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz Złotą Odznaką „Zasłużony dla Warmii i Mazur”. W 2016 roku przyznano Jej Nagrodę im. Oskara Kolberga „za zasługi dla kultury ludowej”.

Zmarła 24 lipca 2018 roku w Olsztynie po krótkiej chorobie. Została pochowana w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Prawosławnym w Warszawie, w części katolickiej.

WYBRANE PRACE ANNY DANUTY SZYFER

1959 Niektóre wnioski z materiałów językowych, *Etnografia Polska*, 2, 282-287.

1962 Materiały do językowego zróżnicowania terenu Kurpiowskiej Puszczy Zielonej, W: A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Kurpie. Puszcza Zielona* (s. 465-490), Biblioteka Etnografii Polskiej, 5, Wrocław i in.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- 1962 Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala, W: W. Antoniewicz (red.), *Historia osadnictwa i organizacja społeczna pasterstwa oraz słownictwo pasterskie tatr i Podhala* (s. 163-193), Wrocław i in.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- 1962 Z badań nad tradycyjną wiedzą ludową z zakresu astronomii oraz meteorologii na wsi mazurskiej i warmińskiej na przełomie 19 i 20 w., *Komunikaty Warmińsko-Mazurskie*, 3 (77), 632-641.
- 1963 Słownictwo zwierząt w gwarach Mazur i Warmii, *Rocznik Olsztyński*, 5, 271-294.
- 1965 Tradycyjne wierzenia i zwyczaje okresu Bożego Narodzenia na Warmii, *Komunikaty Warmińsko-Mazurskie*, 4 (90), 569-580.
- 1968 *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków*, seria: Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- 1968 Współczesne przeobrażenia kultury tradycyjnej wsi Mazur i Warmii, *Łódzkie Studia Etnograficzne*, 10, 81-86.
- 1969 *Tradycyjna astronomia i meteorologia ludowa na Mazurach, Warmii i Kurpiach i jej współczesne przeobrażenia*, serie: Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie nr 27. Olsztyn: Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- 1970 *Relacja z podróży po Mazurach sprzed 100 lat*. Olsztyn: Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski), Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- 1971 Badania nad procesami integracji kulturowo-społecznej na Mazurach i Warmii, *Lud*, 55, 45-52.
- 1971 *Przemiany społeczno-kulturowe na wsi warmińskiej w latach 1945-1970*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- 1986 *Społeczność i kultura małego miasta: studium na przykładzie Rynu*, serie: Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- 1996 *Warmiacy: studium tożsamości*. Poznań: Kantor Wydawniczy SAWW.
- 2000 *Jest taka wieś – typowa czy inna?* Wągrowiec: Zakład Poligraficzno-Graficzny M-Druk.
- 2005 *Ludzie pogranicza. Kulturowe uwarunkowania osobowości*. Poznań: Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa.

- 2006 *Zapisać w pamięci*, seria: Prace Komisji Etnograficznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk t. 3. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- 2010 *Aktywność kulturalna wsi polskiej – wczoraj, dzisiaj, jutro*. Poznań: Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa.
- 2017 *Kulturowe światy wsi polskiej: eseje*. Poznań: Instytut im. Oskara Kolberga.

BIBLIOGRAFIA

- Anna Szyfer (2009). W: J. Bednarski, P. Fabiś (red.), *Etnologia uniwersytecka w Poznaniu 1919-2009*, ss. 102-103. Poznań: NEWS – Witold Nowak.
- Brencz A. (2002), *Szkice etnologiczne dedykowane Profesor Annie Szyfer*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Brzezińska A. W., Chwieduk, A. (2012). Anna Szyfer. O rzeczach ważnych, których można nauczyć się od Pani Profesor. *Twórczość Ludowa. Kwartalnik Stowarzyszenia Twórców Ludowych*, 304 (73), 27-30.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Brzezińska A. W., (2016). *Prof. Anna Szyfer*, http://www.nagrodakolberg.pl/lau-reaci-prof._anna_szyfer, 27.10.2018.
- Leksykon kultury Warmii i Mazur*, http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Anna_Szyfer, 27.10.2018.

MATERIAŁY ARCHIWALNE

- Archiwum Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM
Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. WPI-3, 19945